

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING KREATIVLIGINI RIVOJLANTIRISHDA XALQ OG'ZAKI IJODINING AHAMIYATI

Dauletmuratova Bayramgul Maxsetbay qizi

*13.00.01- Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi 1-bosqich tayaynh
doktoranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qish darslarida xalq og'zaki ijodi orqali o'quvchilar tafakkurini o'stirish, ma'naviy dunyosini shakllantirishning tarbiyaviy ahamiyati xususida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: xalq og'zaki ijodi, ertak, topishmoq, doston, milliy qadriyatlar
Boshlang'ich sinflarda xalq og'zaki ijodini o'rganishni ta'limiy, tarbiyaviy o'rni beqiyos . O'qituvchilar o'qish savodxonligi, darslarida hamda to'garak mashg'ulotlarida xalq og'zaki ijodi bilan yoshlarni tanishtirib boradilar . Xalq og'zaki ijodini o'rganish o'quvchilarni to'g'ri, ravon, ma'lum darajadagi tezlik bilan ifodali o'qishga o'rgatadi, o'quvchilarni ona vatan, uning tabiati, kishilar mehnatidagi qahramonlik, jasurlik , milliy istiqlol g'oyalarini ularning ongiga singdirish kabi bilimlarni boyitish orqali o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalari kengaytiriladi, shakllanadi va mustahkamlanadi.

Xalq ijodidagi so'z san'atiga oid asarlar yozuv madaniyati kashf qilinmasdan oldin ham yaratilgan, ijro etilgan. Og'zaki ijoddagi topishmoqlardan tortib maqol va ertaklar ham og'zaki tarzda aytilgan. Har bir ijrochi o'zi aytayotgan ijod namunasiga hayot tajribasini dunyoqarashini atrofdagi yurtdoshlari bilan munosabatini singdirib ijro etgan. Xalq og'zaki ijodi asarining badiiy jihatdan mukammalashuvi yoki zaiflanishi ijrochining mahoratiga bog'liqdir. Agar asarni yaxshi ustoz ko'rgan badiiy ijod qilish iste'dodiga ega bo'lgan shaxs ijro etsa , asar badiiy jihatdan sayqal topadi. Xalq og'zaki ijodi asari o'tmish zamonlarda yozma tarzda saqlab qolinmaganligi uchun mohir ijrochining vafot etishi asarning ham yo'q bo'lib ketishiga olib kelgan. Xalq ertaklarini maqollarini o'qir ekanmiz , faraz yo'li bilan ularning naqadar mukammal nusxalari mavjud bo'lganini payqaymiz.

Har bir inson umri davomida xalq o'g'zaki ijodidan bahramand bo'lib ulg'ayadi. Bolaligida ertak eshitib katta bo'lmagan odam bu dunyoda yo'q desak, mubolag'a bo'lmaydi. Chunki har bir odam dunyoga kelgach, turli darajadagi ertak, rivoyat, afsonalarni eshitadi va aynan o'shalar orqali dunyoni o'rganadi. Ularda xalq badiiy tafakkurining eng sara mevasi yashiringan. Buni anglash va ularni qayta kashf

etish kishiga hayotni tushunish, odam va olam munosabatlarini o'rganishga yordam beradi.

Xalq og'zaki ijodi asrlar davomida qadriyatlarimizning tarkibiy qismi hisoblangan. Xalq og'zaki ijodini, qadriyatlarini bilmay turib, o'zbekman deyishi mumkin emas. O'zbek millatiga mansub insonning xalq og'zaki ijodini bilmasligi, xalqning yuziga oyoq qo'ygan, ota-bobolarini hurmatini haqoratlagan hisoblanadi. Xalqimiz yaratgan dostonlar ertaklar, maqol va topishmoqlarni o'quvchilarga o'rgatish o'zbekona qadriyatlar ruhida tarbiyalashga munosib hissa qo'shishdir. Boshlang'ich sinflarda o'qitilayotgan ona tili, o'qish darslari adabiyot fanining tarkibiy qismi hisoblanadi. Dasturlarning o'qish va nutq o'stirish bo'limida o'tkaziladigan mashg'ulotlar mazmuniga; o'quvchilarni to'g'ri, ravon, ma'lum darajadagi tezlik bilan ifodali o'qishga o'rgatish; bolaning ona - Vatan, uning tabiati kishilar mehnatidagi qahramonlik, jasurlik, milliy istiqloq g'oyalarini ular ongiga singdirish kabi bilimlarni boyitish orqali o'quvchilarning bilim, ko'nikma malakalari kengaytiriladi, shakllanadi va mustahkamlanadi.

Xalq og'zaki ijodining eng yorqin yo'nalishlaridan biri bu ertaklardir. Ertaklar- yaxshilikka yetaklar, deb xalqimiz bejizga aytishmagan. Boshlang'ich sinfda ertaklarni o'rganishni tarbiyaviy ahamiyati juda katta. Ertaklarda voqealar asosan mo'jizali tarzda ifodalanadi. Ertaklar, avvalo bolalarning jonivor hayvonlarga, parrandalarga bo'lgan qiziqishini, mehrini oshirsa, ikkinchidan mehnat orqali farovon, tinch, osoyishta turmush kechirish mumkinligi uqtiriladi. Ertakning yakunida qissadan- hissa chqarishga undaydi. Yani „Yaxshilik qilsang– yaxshilik topasan, yomonlik qilsang –jazo olasan“, „Mehnat qilsang –rohat ko'rasan“, „Mehnatdan kelsa boylig- turmush bo'lar chiroylik“ kabi maqollarning ma'nosi izohlansa bolalar har bir o'qigan ertaklarining xulosasini maqollar bilan izohlashga harakat qiladilar. Bu bolalarning tafakkurini charxlash bilan birga, ko'proq maqollar yod olishga yordam beradi.

Xalq og'zaki ijodi – insoniyatga tengdosh eng qadimiy san'at. O'zbek xalqi ming yillar davomida yaratgan milliy xazinamizning nodir merosi bo'lgan og'zaki badiiy ijodi hamisha inson kamoloti, yurt farovonligi, jamiyat yetukligi borasida ma'naviy ozuqa bo'lib xizmat qiladi. Yillar to'zonidan omon-eson o'tib, avlodajdodlardan meros qolgan folklor janrlari ijtimoiy-siyosiy, ta'limiy-tarbiyaviy sohalarda maktab, ma'naviy-ma'rifiy yo'nalishda yo'l boshlovchi vazifasini o'taydi. Xalqning turmush tajribalari, kundalik kuzatishlari natijasida yuzaga kelib, o'z isbotini topgan maqollar, naqllarni hayot maktabi darsligi desak mubolag'a bo'lmaydi. Mustaqil O'zbekistonda milliy qadriyatlar tiklanayotgan hozirgi davrda xalq yaratgan

merosini yosh avlod ongi shuurida tasavvur hosil qilish, umuminsoniy qadriyatlarni har tomonlama o'rgatish va tatbiq etish davr talabi. Qolaversa, har bir shaxsning zimmasidagi mas'uliyati hisoblanadi. Ana shu mas'uliyatni his qilgan inson kelajak avlodimizning yangi fikrlaydigan, izlanuvchan, mehr-oqibatli, yurtsevar, elparvar egalarini yetishtirishda, tarbiyalashda o'z hissasini qo'shadi.

Bolalar ertak qahramonlariga o'xshashga harakat qiladilar, sehri narsalarga ega bo'lishni istaydilar yoki o'zlari sehrgarga aylanib qolishni va qahramon singari behisob kuch-qudratga qodir bo'lishni orzu qiladilar. Ertaklar yordamida yaxshilik va yomonlik sahrolarida, adir-u tog'liklarida sayohat qiladilar. Ana shu davrdan boshlab nima yaxshi-yu nima yomon ekanligini anglay boshlaydilar. Bolalar ulg'aygan sari o'zlaridan kichiklarga ertak aytib berishga, ularni aqlli, vazmin bo'lishga, o'jar, injiq qiliqlarini tashlashga undaydilar. Ular ham o'zlarini kichik tarbiyachilar sifatida tutadilar. Umuman olganda, xalq og'zaki badiiy ijodi katta-yu kichik, yosh-u qari uchun birdek donishmandlik majmuasi hisoblanadi. Asrlar o'tsada, buyuk allomalarimiz asarlarida ta'lim-tarbiya masalalari badiiy ifodalansa-da, xalq tafakkurining mahsuli bo'lgan folklor asarlari ma'naviy jihatdan olamshumul ahamiyat kasb etishda davom etaveradi.

Ertaklar – yaxshilikka yetaklar, deb xalqimiz bejizga aytishmagan. Ertaklarning tarbiyaviy ahamiyati katta. Ertaklarda voqealar asosan mo'jizali tarzda ifodalanadi. Binobarin, mo'jiza yoki fantaziya voqea va hodisalarni hayot bilan bog'lab, haqiqat, ozodlik, to'g'rilik, odamiylik kabi didaktik g'oyalarni tashviq etadi, syujet rivojiga kuch bag'ishlaydi, tinglovchi e'tiborini o'ziga jalb qilib, ajoyibotlar olamiga olib kiradi, shirin tuyg'ular dunyosiga g'arq etadi. Umumlashtirilgan holda ertakka xos quyidagicha ta'rif e'tirof etilgan: “Hayot haqiqati bilan bog'liq bo'lib, fantastik hamda hayotiy uydirmalar asosiga qurilgan, didaktik g'oya tashuvchi og'zaki hikoyalar ertak deb ataladi.”

Ertaklarda an'anaviy boshlama voqeaning qay vaqt bo'lib o'tganini bildirmaydi, noaniq, umumiy tarzda ifodalaydi. Ertak aytuvchi kichik va o'rta yoshdagi bolalarga mo'ljallangan har qanday ertaklarni tinglovchi diqqatini tezda o'ziga jalb qilishi uchun “Bir bor ekan, bir yo'q ekan, och ekan, to'q ekan, bo'ri bakovul ekan, tulki yasovul ekan, qarg'a qaqimchi ekan, chumchuq chaqimchi ekan, g'oz karnaychi ekan, o'rdak surnaychi ekan, tovuq qoq etdi, bilmadim qaqqa ketdi” –tarzida an'anaviy boshlama qolipdan foydalanishi maqsadga muvofiqdir. Ertaklar, avvalo, bolalarning jonivor hayvonlarga, parrandalarga bo'lgan qiziqishi, mehrini oshirsa, ikkinchidan, mehnat orqali farovon, tinch, osoyishta turmush kechirish mumkinligi uqtiriladi. Ertaklarning yakuni qissadan hissa chiqarishga undaydi.

Ya'ni, "Yaxshilik qilsang – yaxshilik topasan, yomonlik qilsang – jazo olasan", "Mehnat qilsang-rohat ko`rasan", "Mehnatdan kelsa boylik, turmush bo`lar chiroylik" kabi maqollarning ma`nosi izohlansa, bolalar har bir o`qigan ertaklarining xulosasini maqollar bilan izohlashga harakat qiladilar. Bu bolalarning tafakkurini charxlash bilan birga, ko`proq maqollar yod olishiga ham yordam beradi. Ertak qahramoni aql bilan ish tutib, qiyin jumboqlarni yechadi, tadbir bilan ish tutib, dahshatli kuchlarni yengadi. Ma'lum bo'ladiki, qahramon ismi berilsa ham, berilmasa ham asosiy maqsad ertakdagi hikoya qilinayotgan voqea oddiy maishiy turmush sharoitida kechganini ta'kidlashdan iborat bo'ladi. Keyingi maqsad asar ishtirokchilari boshidan kechirgan turmush lavhalari vositasida yosh avlodning barkamol inson bo'lib yetishuvi uchun tarbiyaviy zamin hozirlashdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi. – Toshkent, "O'qituvchi", 1990.
2. Jumaboyev M. "Bolalar adabiyoti va folklor". –T.,O'qituvchi, 1990.
3. Madayev O., Sobitova T. Xalq og'zaki poetik ijodi. –Toshkent: "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2003.
4. M.Umarova, X.Xamroqulova, R.Tojiboyeva 4- sinf "O'qish" kitobi 2019- y.
5. Madayev, O., Sobirov, A., Xolmanova, Z., Toshmirzayeva, S., Ziyodullayeva, G., & Shamsiyeva, M. O'zbekiston Respublikasi Oliy Va O' Rta Maxsus Ta'lim Vazirligi.
6. Xolmanova, Z. Eski o'zbek tiliga xos ayrim leksemalar semantikasi va lingvokulturologik xususiyatlari. O'ZBEKIST, 38.
7. SEMPO, Y. E., & KITABI, B. (2017). ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI.
7. Michael McCarthy and Felicity O'Dell." English Idioms in Use"–Cambridge university press.–L.
8. Алимова, Ш. А., & Ниёзова, И. Н. (2021). Бизнес-коммуникации в системе управления промышленных структур. Academy,(1 (64)), 55-57.
9. Shamsiya, A. (2023). HR MANAGEMENT AND COACHING IN THE INNOVATIVE ECONOMY AS A METHOD OF BUSINESS MANAGEMENT. Modern Science and Research, 2(10), 712-717.
10. Abidovna, A. S. (2024). FORMATION AND DEVELOPMENT OF CAREER AS PERSONNEL TECHNOLOGY OF HUMAN RESOURCE MANAGEMENT. Gospodarka i Innowacje., (45), 327-332.
11. Abidovna, A. S. (2024). THE IMPACT OF E-ACCOUNTING IN MODERN BUSINESSES.

12. Abidovna, A. S. (2023). Priority directions of analysis of channels of promotion of the main activity of the enterprise and separate communication programs. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 369-374.
13. Алимova, Ш. А., & Халимова, Д. Р. (2021). СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ СТРАТЕГИЙ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН. In *Современные проблемы социально-экономических систем в условиях глобализации* (pp. 340-344).
14. Abidovna, A. S. (2023). MONTE CARLO MODELING AND ITS PECULIARITIES IN THE IMPLEMENTATION OF MARKETING ANALYSIS IN THE ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 375-380.